

PROTOKOL

2021 | YIL 2 SAYI 1 | KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ STRATEJİK ARAŞTIRMA MERKEZİ DERGİSİ

Kötü Huylu Problem Perspektifinden Covid-19 Pandemisi ile Mücadele

Abdullah UZUN

İnsanlığın Ortak Aklı: Ombudsman

Kadir Caner DOĞAN

Avrupa Bütünleşme Kuramları Işığında Çok Düzeyli Yönetişim

Nisa ERDEM

21. Yüzyılda Dijital Diplomasinin Yükselişİ

Vahit GÜNTAY

Karadeniz Havzası:

Jeopolitik Güç Mücadelesi ve İş birliği İmkânları

Adnan SEYAZ

İnsani Müdahale Tartışmasına Vakaların Etkileri

Ekrem OK

Covid-19 ve Aşı Karşıtlığı

Hüseyin YADİGAROĞLU

KARADENİZ

**KARADENİZ
TEKNİK ÜNİVERSİTESİ**
Stratejik Araştırma Merkezi

KTÜ SAM
PROTOKOL DERGİSİ

SAHİBİ

Doç. Dr. Özgür TÜFEKÇİ
Karadeniz Teknik Üniversitesi - Stratejik Araştırma Merkezi Müdürü

EDİTÖRLER

Dr. Öğr. Üyesi Suna ERSAVAŞ KAVANOZ
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah UZUN

EDİTÖR YARDIMCILARI

Öğr. Gör. Fatma NALBANT
Arş. Gör. Nisa ERDEM
Arş. Gör. Tülay DEMİR

YAYIN KURULU

Prof. Dr. Bünyamin ER (Yönetim Bilişim Sistemleri)
Doç. Dr. İsmail KÖSE (Uluslararası İlişkiler)
Doç. Dr. Umut ÜZAR (İktisat)
Dr. Öğr. Üyesi Cenk BEYAZ (Sosyoloji)
Dr. Öğr. Üyesi Vahit GÜNTAY (Uluslararası İlişkiler)

İLETİŞİM

Karadeniz Teknik Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, No:2-06

Telefon: 04623773227

Faks: +90 462 325 3205 – 325 3185

E-Posta: sam@ktu.edu.tr

Web: www.ktu.edu.tr/sam

Yayın Türü:

Ulusal Süreli

KTÜ SAM Protokol Dergisi kamu yönetimi, uluslararası ilişkiler, iktisat, işletme ve sosyoloji başta olmak üzere sosyal bilimler alanında, kısa makalelere yer veren akademik bir dergidir. Kısa makalelerin yanı sıra rapor, derleme, konferans notları, örnek olay, kitap tanıtımı vb. makale dışı yazılara da dergi bünyesinde her sayıda belirli oranda yer verilecektir.

KTÜ SAM Protokol Dergisi Şubat ve Ağustos aylarında olmak yılda iki kez yayımlanır.

Dergide yayımlanan yazılarda belirtilen görüşler yazarlara aittir; Derginin sorumluluğu yoktur.

KTÜ SAM PROTOKOL DERGİSİ

2021 | YIL 2 SAYI 1 | KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ STRATEJİK ARAŞTIRMA MERKEZİ DERGİSİ

İÇİNDEKİLER

<i>Kısa makale</i>	Kötü Huylu Problem Perspektifinden Covid-19 Pandemisi ile Mücadele <i>Abdullah UZUN</i>	5 -11
<i>Kısa makale</i>	İnsanlığın Ortak Aklı: Ombudsman <i>Kadir Caner DOĞAN</i>	13-18
<i>Kısa makale</i>	Avrupa Bütünleşme Kuramları Işığında Çok Düzeyli Yönetişim <i>Nisa ERDEM</i>	20-30
<i>Kısa makale</i>	21. Yüzyılda Dijital Diplomasinin Yükseliş <i>Vahit GÜNTAY</i>	32-39
<i>Kısa makale</i>	Karadeniz Havzası: Jeopolitik Güç Mücadelesi ve İş birliği İmkânları <i>Adnan SEYAZ</i>	41-49
<i>Kısa makale</i>	İnsani Müdahale Tartışmasına Vakaların Etkileri <i>Ekrem OK</i>	51-59
<i>Kısa makale</i>	Covid-19 ve Aşı Karşıtlığı <i>Hüseyin YADİGAROĞLU</i>	61-70

İNSANLIĞIN ORTAK AKLI: OMBUDSMAN

Doç. Dr. Kadir Caner DOĞAN
Gümüşhane Üniversitesi
kadircanerdogan@gumushane.edu.tr

Öz

Ombudsman, 18. yüzyılda İsveç'te ortaya çıkmış ve günümüzde ise neredeyse dünyada tüm devletlerde uygulama alanı bulmuş bir teşkilattır. Temel görevi, vatandaşlardan kamusal organların kötü yönetim ve insan hakları ihlallerine karşı şikayetlerini kabul ederek, bunları belirli yasal prosedürler içerisinde çözmeleridir. Tüm siyasal sistemlerde uygulama olanağı bulan bu yapı, insanlığın adeta ortak aklı durumuna gelmiştir. Artık demokratik bir devlette üç erkin yanında dördüncü bir erk olarak yer almaktadır. Bu çalışmada da ombudsmanın daha çok güncel ve kamuoyu nezdinde karşılık bulacak nitelik ve özellikleri hakkında açıklamalar yapılması istenmektedir. Nitekim ombudsman, günümüzde insanlığın neredeyse tümüne mal olmuş bir idari reform öznesi ve siyasal transfer aracı konumundadır.

Anahtar Kelimeler: Ombudsman, Demokrasi, İnsanlık, Akıl

Giriş

Ombudsman, ilk olarak dünyada İsveç devletinde 18. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Bu dönem Batı Avrupa'da Aydınlanma ve modernite üzerine bir zeminin kurulduğu aşamadır. Ombudsman da modernizm zemini üzerine kurulmuştur, ancak II. Dünya Savaşı'ndan sonra postmodernite ile asıl kimliğini bulmuş ve neredeyse tüm dünya devletlerine yayılım göstermiştir.

Ombudsman, sosyal bilimler alanında basit bir kamu yönetimi denetim kavramı değildir. Aksine interdisipliner, felsefi, entelektüel ve güncel dinamiklere sahip çağdaş bir kavram ve uygulamadır. Ombudsmanın dünyanın hemen hemen tüm devletlerinde icra ediliyor olması, bu kavramın tüm dünyaya insanlarınca benimsendiği ve ortak aklı olduğunu göstermektedir. Çalışmada asıl olarak ombudsmanın bu aktüel yönüne dair çeşitli farklı benzetme ve niteliklerden de destek alınarak ombudsmana dikkat çekilmek istenmektedir.

Bu bağlamda çalışmanın iki ana bölümden ve kapsamlı bir sonuç bölümünden oluşması planlanmıştır. Birinci bölümde ombudsmanın kavramı ve tarihçesinden bahsedilmiş, ikinci bölümde ombudsmanın farklı, aktüel dinamikleri açıklanmaya

bölümde ombudsmanın farklı, aktüel dinamikleri açıklanmaya çalışılmış ve sonuç bölümünde de kapsayıcı bir değerlendirme sunulmuştur.

1. Ombudsman: Kavram ve Tarihçe

Dünya tarihinde ilk defa 18. Yüzyılda İsveç'te ortaya çıkan ombudsman, günümüzde Birleşmiş Milletler (BM)'e kayıtlı yaklaşık 195 ülkede ve tüm dünya kıtalarında uygulanmaktadır (Parlak & Doğan, 2016). Bu durum ise ombudsmanın dünyadaki birkaç devlet dışında tümünde kabul gördüğünü gösterir. Acaba bu bir tesadüf müdür, yoksa analize yakışır önemli bir mesele midir?

Ombudsman, temel olarak Anayasa ve yasalardan aldığı güç ile kamusal organların kötü yönetim uygulamaları, davranışları ve insan hakları ihlalleri karşısında vatandaşlardan şikayet kabul eden ve bunları belirli prosedür çerçevesinde çözen ve sonuca ulaştıran bir teşkilat ya da yapıdır (Fendoğlu, 2011; Özden, 2010). Diğer yandan, Uluslararası Barolar Birliği'nin yaptığı tanım da akademide adından çokça söz edilen bir tanımdır. Bu tanıma göre ombudsman; *“Anayasa veya yasa tarafından kurulan, mağdur olan yurttaşların idareye ve kamu görevlilerine ilişkin şikayetleri üzerine veya re’sen harekete geçip araştırma yapma, düzeltici tavsiyelerde bulunma ve rapor yayınlama yetkilerine sahip olan, parlamentoya karşı sorumlu, yüksek düzeyde, bağımsız bir kamu görevlisi tarafından yönetilen bir bürodur”* (Gişi, 2017: 6). Ombudsmanın temel özellikleri arasında; demokrasi, özgürlük, hak, katılım ve etik gibi değerler bulunmaktadır. Ombudsman, yine 17. Yüzyılda Batı Avrupa’da Aydınlanma ve büyük dönüşüm çağında dünyaya mal olmuş liberal bir projedir. Liberal demokrasinin hakim konjonktürü yönlendirdiği bu dönemde ombudsman da temellerini atmış ve modernizm zemini ile yükselmiştir. Modern ulus-devletlerin belirlediği bu yüzyılda, parlamenter siyasal geleneğin de oturduğu görülmektedir. Diğer yandan, II. Dünya Savaşı’ndan sonra postmodernizm ile ombudsman yayılımını daha da arttırmış ve asıl kimliğini bulmuştur. İşin aslına bakıldığında ombudsman, *“bir postmodern denetim paradigmasıdır”* (Doğan, 2019a: 312-317).

Nitekim ombudsmanın özünde olan değerlere bakıldığında da bunların Antik Yunan çağından günümüze kadar çeşitli filozof, düşünür ve ekollerce tartışıldığı ve fikir ortaya koyulduğu görülmektedir. Bu ise ombudsman hakkındaki entelektüel içerik hakkında derin ipuçları vermektedir. Bu bakımdan ombudsmanın felsefesi olarak da adlandırılabilir akademik bir uğraş olması burada elzem gibi görülmektedir.

2. Ombudsman: İnsanlığın Ortak Aklı, Dördüncü Bir Erk, Metafor Alanı, İdare Hukuku İçeriği ve Protokol Öznesi

Ombudsman, dünyanın tüm kıtalarında sosyalist, kapitalist, sosyal demokrasi ya da üçüncü dünya tecrübesi ya da mirası bulunan birçok devlette ulusal, yerel, belediye, kent ve özel hukuk düzeyinde uygulanmaktadır. Bu durumda bu yapı için “insanlığın ortak aklı” yakıştırmaları yapılabilir. Bu bakımdan, ombudsman artık dünya devletlerinin ve insanların temel kamusal devlet organlarından biri durumuna gelmiştir. Bu durum sorgulandığında, yine ombudsmanın bilimsel ya da konjonktürel gelişmelerle olan bağının analiz edilmesi gereklidir. Ombudsmanın teorik ya da metodolojik bir entelektüel analizi, yukarıdaki yakıştırmaların da aynı zamanda sistematik ve rasyonel bir izahını sunacaktır. Daha önce de belirtildiği gibi ombudsman, siyaset felsefesinin önemli kavramlarından birini sunmaktadır ve diğer kavramlarla da oldukça ilişkilidir.

Ombudsman, aynı zamanda günümüzde devletlerin “dördüncü erki” konumuna gelmiştir denilebilir. Bilindiği üzere liberal siyasetin gereği ve kuvvetler ayrılığı prensibi çerçevesinde devletin temel erk ya da organları “yasama, yürütme ve yargı”dan meydana gelmektedir. İşte ombudsman da “dördüncü bir erk” olarak bunlara eklenmektedir. Nitekim bu kadar fazla kültürde ve devlette böyle bir resmi kamusal teşkilatın bulunması bu önermeyi desteklemektedir. Artık neredeyse “ombudsmansız bir devlet” düşünülmemektedir. Bilindiği gibi bu konudaki entelektüel ve güncel tartışmalarda medya da devlet erklerinden biri olarak görülmektedir. Nitekim ombudsmanın medya ve kamuoyu ile büyük bir bağı vardır. Ombudsmanlar, genel olarak dünyada kesin karar alma gücü olmayan öneri ya da tavsiye teşkilatlarıdır. Ancak ombudsmanın kararlarını karşı tarafa uygulama noktasında en büyük güçlerinden biri, durumu kamuoyunun takdirine sunarak psikolojik bir baskı unsuru oluşturmasıdır.

Diğer yandan ombudsmanın en önemli niteliklerinden biri de sosyal bilimler alanında bir “metafor alanı” olmasıdır (Doğan, 2019b). Nitekim çeşitli bilimsel düzeydeki araştırmalar incelendiğinde ombudsmanın sürekli bir metafor kullanılarak anlam düzeyinin berraklaştırılmaya çalışıldığı görülmektedir. Örneğin ombudsman, dişsiz kaplan, beyaz atlı şövalye, fare, futbol hakemi ve Süpermen gibi kavramlarla ilişkilendirilerek ifade edilmiştir.

Genel olarak dünya devletlerindeki ombudsmanlar incelendiğinde, bu yapının ya yasama ya da yürütme ile ilişkilendirildiği görülmektedir. Yine tüm dünya devletlerinde kamusal amaçlı kurulan ombudsmanların anayasal ya da yasal bir güce sahip oldukları görülmektedir. Ayrıca ombudsmanların seçilmesinde ya da atanmasında önemli devlet organlarınca bunun gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır.

Hukuk ve ombudsman ilişkisi açısından da, bu yapı daha çok idare hukuku bünyesinde düşünülmektedir. Ombudsmanın bir “idare hukuku içeriği” vardır. Nitekim Türk İdare Hukuku kitapları incelendiğinde (Gözler & Kaplan, 2017; Günday, 2010) ombudsmanın idarenin denetlenmesi kısmında yargıdışı denetim yöntemleri arasında sayıldığı anlaşılmaktadır. Tabii ki ombudsman, her şeyden önce vatandaşların temel hak ve özgürlüklerini güvenceye alan bir hukuk devleti aracıdır.

Dünya devletlerinde ombudsmanın, demokrasinin kalitesinin ya da kurumsallaşma kapasitesinin yüksek olduğu yerlerde daha etkin ve verimli çalıştığı görülmektedir (Parlak ve Doğan, 2019). Aslında bu durum normal karşılanmalıdır. Çünkü demokrasi projesi olan bu yapının, demokrasinin güçlü olduğu bölgelerde en az sorunla uygulanması beklenen bir durumdur. Demokrasiyi bir ağaca benzetmemiz durumunda, ombudsman da bunun meyvelerinden biri gibi anlaşılabilir.

Ombudsmanın yukarıda anlatıldığı gibi her şeyden önce kamusal bir organ olması, yasal olarak güçlü olması gibi nedenlerle aynı zamanda önemli bir “protokol öznesi” olduğu söylenebilir. Yine ombudsmanın konumu itibarıyla yüksek devlet görevlileriyle ve büyükleriyle devamlı surette olan ilişkisi büyük önem taşımaktadır. Ayrıca ombudsmanın belirli dönemlerde yabancı ülkelerdeki ombudsmanlarla olan toplantıları ve yabancı devlet organ ve görevlilerinin resmi olarak ombudsmanı görüşmeye davet etmeleri ya da kabul etmeleri protokol konusundaki gücünü ortaya koymaktadır. Dolayısıyla ombudsman, yurtdışında bağlı olduğu devleti de temsil etmektedir.

Sonuç

Ombudsman, Batı Avrupa kaynaklı liberal demokrasi geleneği ve konjonktürel dönemlere ait yakınlığı ile süreç içerisinde önemini ve uygulama düzeyini artırmış bir demokrasi projesidir. Görüldüğü üzere ombudsman kavramı, sosyal bilimler alanında basit bir denetim kavramı da değildir. Çok yönlü, kapsamlı, güncel ve insanlığın temel problemlerine çözüm sunacak kapasiteye sahiptir. Bu bakımdan daha yoğun akademik ve diğer entelektüel çabaların malzemesi olmalıdır.

Buraya kadar ifade edilenlerden sonra ombudsmanın dünya devletleri ve insanlarınca bu kadar fazla kabul görmesi tabii ki tesadüfle açıklanamamaktadır. Bu yazının asıl teması olan “insanlığın ortak aklı: ombudsman” üzerinde genel bir değerlendirme yapıldığında şöyle bir izah getirilebilir: İnsanlık mücadelesi, bir özgürlükler ve bir haklar mücadelesidir. Tarih kitaplarında sıkça açıklanan dönemsel analizlere bakıldığında ve siyaset felsefesindeki büyük filozofların düşünceleri analiz edildiğinde durum buralardan okunabilir. Yine birçok filozof tarafından demokrasi en yüksek en ideal yönetim

biçimlerinden biri olarak kabul edilmiştir. Çünkü demokrasi, bir topluluk ya da devlette tüm yurttaşların eşit görüldüğü, herkesin seçim hakkının olduğu ve siyasal katılımında yer aldığı bir siyasal rejimdir. Yine insanlık tarihi okuması, bize mutlak despotluklardan cumhuriyete atılan adımların siyasal, ekonomik ve kültürel analizini sunmaktadır. Nitekim günümüzde neredeyse tüm dünya devletleri kapitalist ve demokratik bir yapı-işleve sahiptir. 21. Yüzyılın içerisinde bulunduğumuz bu dönemlerinde artık hiçbir devlet, insan hakları ihlalleri ya da anti-demokratik yönetim faaliyetleriyle dünya kamuoyunda yer almak istememektedir. Ayrıca bunu denetleyen önemli uluslararası örgütler ve yargı teşkilatları da bulunmaktadır. Bu bağlamda ombudsman, modern bilimin, sorgulayıcı siyasetin, 20. Yüzyıl sosyoloji ve felsefe tartışmalarının ve konjonktürün odağında bulunan interdisipliner bir kavram ya da teoridir denebilir. Bunun için daha önce de belirtildiği gibi ombudsmanın tarihsel, sosyolojik, felsefi, siyasal, hukuksal ve ekonomik bir izahının birbiriyle ilişkilendirilerek açıklanması zorunludur. Ombudsman, basit bir kamu yönetimi denetim mekanizması değildir. Çok yönlü, interdisipliner, akademik, güncel ve entelektüel bir teorik alan, somut kamusal politikalara yansımış bir uygulamadır. Ombudsman üzerine yapılacak tüm akademik ve bilimsel tarzdaki çalışmalarda bu perspektif ortaya konulduğunda, bu kavram ya da yapı daha güçlenerek insanların ortak akıl düzeyindeki kabul edilebilirlik derecesini daha yükseltecektir. Vatandaşların devletlerine olan güven düzeyinin yükselmesinde, o devlette demokrasinin kurumsallaşmasında ve hukuk devletlerinin yerleşmesinde ombudsmanların büyük faydaları vardır ve olmaya da devam edecektir.

Kaynakça

- Doğan, K. C. (2019a). Modernizmden Postmodernizme: Kamu Yönetiminde Yönetişim Kuramı Bağlamında Ombudsman Paradigması. *International Social Sciences Studies Journal*, 5(29), 312-317.
- Doğan, K. C. (2019b). Ombudsman: Sosyal Bilimlerde Metafor Üretilmesi İçin Bir Kavramsal Alan. İçinde Sinan Sönmez, Ertan Özçoban, Dursun Balkan, Hüseyin Karakuş (Eds.), *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler-2 Alanında Yeni Ufuklar* (ss.235-242), Gece Kitaplığı, Ankara.
- Fendoğlu, H. T. (2011). *Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık)*. Yetkin Yayınları, Ankara.
- Gişi, S. (2017). Ombudsmanlık Kurumu, İsveç Ve Fransa Ülke Uygulamaları İle Avrupa Ombudsmanı Üzerine Bir İnceleme. *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, 2, 1-42.

- Gözler, K. & Kaplan, G. (2017). *İdare Hukuku Dersleri*. Ekin Kitabevi, Bursa.
- Günday, G. (2010). *İdare Hukuku*. İmaj Yayınevi, Ankara.
- Özden, K. (2010). *Ombudsman*. Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Parlak, B. & Doğan, K. C. (2016). *Karşılaştırmalı Ombudsman İncelemeleri*. Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Parlak, B. & Doğan, K. C. (2019). *Kamu Yönetiminde Denetim ve Ombudsmanlık*. Ekin Kitabevi, Bursa.

**KARADENİZ
TEKNİK ÜNİVERSİTESİ**
Stratejik Araştırma Merkezi

